

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi 2

Hafta 2

Prof. Dr. Haluk SELVİ

III. Din Adamları ve Millî Mücadele

Mustafa Kemal'in Anadolu'da etkinliğini arttırması İstanbul yönetimini kaygı ve korkuya itmiştir. Seçimlerin yapılması ve Ankara'da meclisin açılması kararı duyulan endişeyi arttırmıştır. İstanbul hükümeti, bu hareketin önünü alacak her türlü yola başvurmaktan çekinmemiştir. Bunların yeterli olmadığını görünce 11 Nisan 1920'de son ve en önemli koz olarak manevi silahı yani fetvayı kullanmışlardır. Dürrişâde Abdullah adlı Şeyhülislâm tarafından düzenlenen ve binlerce baskısı yaptırılarak, düşman uçaklarının da yardımıyla Anadolu'ya dağıtılan bu fetvada, Mustafa Kemal Paşa asi ilan edilmiş ve öldürülmesinin caiz olduğu belirtilmiştir.

İstanbul fetvasının yapabileceği yıkıcı etkiyi önlemek için, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi (Börekçi)'nin öncülüğünde 150 müftü, 16 Nisan 1920'de, Dürrişâde'nin fetvasına karşı bir fetva yayınladılar. Bu fetvada, Anadolu hareketinin doğru yolda olduğu belirtilmiş ve İstanbul fetvalarına uyulmaması istenmiştir. Düşman işbirlikçisi Damat Ferit vatan haini ilan edilerek, meclis tarafından Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Ayrıca Sevr Antlaşmasını imzalayan ve tasdik eden Saltanat Şurası üyeleri de benzeri akıbeti uğramışlardır. Millî mücadeleye katılmanın her Müslüman için bir dinî görev olduğu belirtilmiştir.

Millî Mücadeleyi destekleyen fetvadan da anlaşılacağı gibi gerçeği gören aydın din adamları Millî Mücadelenin yanında yer alarak, bu mücadelenin kazanılmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Nitekim Anadolu'daki din adamlarının pek çoğu Kuvâ-yı Milliye içinde yer almış, miting ve protestolara katılarak halka önyak olmuşlardır.

IV. TBMM'nin Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu Çıkarması

İstanbul hükümetinin ve İngilizlerin propagandaları sonucu, TBMM'nin çalışmalarını engellemek için bazı bozguncu faaliyetler görülmeye başlanmıştı. Bu çalışmalara karşı yapılacak mücadeleyi yasal bir çerçeve içinde çözmek isteyen TBMM, 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye (vatana ihanet) adıyla bir yasa kabul etti. Buna göre, Meclis'in kararlarına karşı gelenler, meclisin otoritesinin yurttan egemen olmasını engelleyenler, düşmana hizmet eden ve bozgunculuk yapanlar vatan haini sayılacak ve idamla cezalandırılacaktı. Böyle bir yasanın kabulü ile sorun çözümlenmiş değildi. Bu yasayı kim uygulayacaktı? 1920 Türkiye'sinde iki mahkeme vardı: Biri sivil mahkeme, diğeri ise Harp divanı idi. Bu mahkemelerin her ikisi de ihtiyaca cevap verecek nitelikte değildi. Bu arada soygunculuk,

eşkîyalık, asker kaçakları bitmiyordu. Eli silahlı asker kaçakları gruplar halinde dolaşarak bölge güvenliğini bozuyor, düşmana karşı direnen bölge halkının savunma gücünü kırıyorlardı. Bu asayişsizlik olayları üzerine Müdafaa-i Milliye Vekâleti (Millî Savunma Bakanlığı) Firariler Kanunu adı altında bir yasa hazırlamıştır. Hazırlanan tasarı meclisçe incelendikten ve gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra, askerden kaçanları ya da kaçmaya neden olanları, kaçakları saklayanları, onlara yardım edenleri cezalandırmak üzere Büyük Millet Meclisi üyelerinden oluşan İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına karar verilmiştir (11 Eylül 1920).

İstiklal Mahkemeleri üçer kişiden oluşacaktı. Bunların üçünün de milletvekili olması yasa hükmüydü. Her üye Meclis'te çoğunlukla seçilecekti. Mahkemece verilen kararlar kesin olacak ve vakit geçirilmeden uygulanacaktı. Yasanın uygulanmasından Büyük Millet Meclisi sorumlu olacaktı. Mahkemeler suçun işlendiği bölgelere giderek suçluları yargılamıştır.

Firariler kanununu uygulamak üzere kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin görev alanı daha sonra genişletilerek vatan hainliği, eşkıyalık, bozgunculuk, soygunculuk, casusluk gibi suçları da içine almıştır. İstiklal Mahkemeleri ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartların oluşturduğu bir mahkemedir. Ülkede iç güvenliği sağlayarak cephe gerisini güvenceye kavuşturmuştur. Bu yönüyle Millî Mücadelenin kazanılmasında önemli bir işlevi vardır.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

BASIN VE MİLLÎ MÜCADELE

I. Anadolu Basını

Millî Mücadele hareketi sadece cephede verilecek mücadele ile kazanılabilecek bir hareket değildi. İçeride de iyi bir mücadele vermek ve yapılmak istenen hareketi halka iyi bir şekilde açıklamak, onları aydınlatmak gerekiyordu. Bu düşünce, Anadolu’da Millî Mücadele basınına doğurmuştur. O yıllarda bütün kurumların olduğu gibi gazeteciler de yokluk içindeydiler. Matbaacı, kâğıt, mürekkep ve matbaa yedek parçası hemen hemen hiç yoktu. Gazeteciler ilkel baskı makineleriyle çalışmaktaydılar. Geçen elli yıl boyunca baskı makineleri at ve öküz arabalarıyla ilden ile taşınmış, fakat tüm bu zorluklara rağmen gazeteler çıkarılmıştır.

Basının gücüne hareketine başladığı zaman inanmış olan Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele’nin her aşamasında basından yararlanmaya çalışmış, katkı ve direktifleriyle gazeteler çıkarttırmıştır. 14 Eylül 1919’da Sivas’ta Temsil Heyeti’nin görüş ve düşüncelerini millete iletmek üzere “İrade-i Milliye” adında bir gazete çıkarılmıştır. İrade-i Milliye gazetesinin bütün sayfaları Kurtuluş Savaşı ile ilgiliydi. Mustafa Kemal Paşa’nın bildirileri, Heyet-i Temsiliye’nin kararları, çeşitli yazışmalar İrade-i Milliye’nin başlıca kaynakları ve konularıydı. Niçin bağımsızlık savaşına girildiği, neler yapıldığı, memleketin neden bu duruma düştüğü, mevcut durum kamuoyuna bu gazete vasıtasıyla duyurulmaktaydı.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara’ya gelişinin ikinci günü yine bir gazete çıkarmak ve böylece Millî bağımsızlık savaşının amaçlarının ve yapılan işlerin Ankara’dan bütün yurda duyurulmasını istedi. Gazetenin ismini bizzat kendi koydu. Hakimiyet-i Milliye ilk sayısında açıklandığı gibi Anadolu ile onu ilgilendiren durum ve olayları kapsayan haberleri verecekti. Millî Mücadele’nin sesi olan Hakimiyet-i Milliye gazetesi, TBMM hükûmetinin de resmî yayın organı olmuştur. Ayrıca pek çok taşra gazetesinin haber kaynağı durumundadır. Cumhuriyetten sonra Ulus gazetesi adını alan Hakimiyet-i Milliye’nin güçlü bir yazı kadrosu vardır.

1917 yılında Afyonkarahisar’da çıkarılmaya başlanan Öğüt gazetesi Yunanlıların İzmir’i işgali üzerine Konya’ya, buradan da İtalyanların baskısı üzerine Ankara’ya taşınmıştır. Öğüt gazetesi, Mustafa Kemal Paşa ile bağlantı kurmuş ve Millî Mücadele Hareketi’nin Anadolu’da en önemli yayın organı haline gelmiştir. Bir yandan Millî Mücadele ve Kuvâ-yı

Milliye hareketlerini yazılarıyla desteklerken, diğer yandan da İtilaf devletleri özellikle İngilizler aleyhine yayınlar yapmıştır. Kastamonu’da yayına başlayan Açıksöz gazetesi de Millî Mücadele bakımından önemli bir basın organıdır. Açıksöz gazetesi Kastamonu ve çevresi ile birlikte, İstanbul ve Anadolu arasında bir köprü görevi gören ve önemli bir liman kenti olan İnebolu, Zonguldak, Sinop, Bolu gibi illerin haberlerini yayınlamış ve bu yörelerin halkını aydınlatmıştır. İstanbul gazetelerinin Anadolu’ya girmesi yasaklandıktan sonra, onların yokluğunu aratmamış, Anadolu halkını her olaydan haberdar etme çabasını sürdürmüştür.

Bunların dışında Erzurum’da çıkan “Albayrak”, Balıkesir’de çıkan “İzmir’e Doğru”, Adana’da yayınlanan “Yeni Adana”, Trabzon’da neşredilen “İstikbal”, Amasya’da çıkan “Emel”, Edirne’de neşredilen “Ahali” gibi gazeteler yanında Küçük Mecmua, Sebilürreşad Dergisi ve Anadolu’nun birçok şehrinde çıkarılan yerel gazeteler de Millî Mücadeleyi desteklemiş, halkı bilinçlendirmiştir.

II. İstanbul Basını

İstanbul basınına Millî Mücadeleye taraftar olanlar ve Millî Mücadeleye karşı olanlar şeklinde ikiye ayırmak gerekir.

İstanbul’da Millî Mücadeleyi destekleyen gazeteler; Hadisat, Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdâm, Atı (İleri) ve Yeni Gün gazeteleri idi. İstanbul basını, Anadolu basını gibi bağımsız sayılmazdı. Gerek İstanbul hükûmetinin gerekse İtilaf devletlerinin sıkı kontrolü altındaydı. Buna karşın, Tasvir-i Efkâr gibi büyük bir kadroya sahip bir iki İstanbul gazetesi, Millî Mücadele konusunda bilgi vermekten kaçınmamıştır. İstanbul gazetelerinden İkdâm’ın pek çok sayısının sayfaları sansür nedeniyle boş çıkmıştır. Ancak, yine de İkdâm’ın pek çok sayısında İzmir’in İşgali konusunda geniş bilgiler verilmiş ve İzmir’in işgalini protesto eden mitingler yayınlanmıştır.

İstanbul basınının üzerindeki sansür baskısı, bu gazetelerin Anadolu hakkında düzenli haberler vermelerini engellemiştir. Çoğu İstanbul gazetesinin yayınına baktığımız zaman bunların Erzurum ve Sivas kongrelerine yer vermediklerini görmekteyiz. Bunda gazetelerin Anadolu’dan uzak bulunmaları, Anadolu’ya özel muhabir yollayamamaları yanında sansürün ağırlığı, hükûmetin ve işgal kuvvetlerinin baskısı daha etkili olmuştur.

İstanbul'da hükûmetin ve İtilaf kuvvetlerinin düşüncelerini işleyen, Millî Mücadele'ye karşı olan basın organlarının başında Alemdar, Peyami Sabah ve İstanbul gazeteleriyle Aydede ve Ümit dergileri geliyordu. Refi Cevat, Ali Kemal, Refik Halit Karay ve Sait Molla tüm güçleriyle Millî Mücadele'ye karşı koymuşlar, hatta bazıları İtilaf Devletleri'yle işbirliği yaparak Anadolu halkının Millî Mücadele'ye karşı tavır almasına, isyanlar çıkarılmasına neden olacak propagandalar yapmışlardır. Bu gazeteler, Anadolu'daki hareketi İttihatçılığın bir devamı sayıyor, Osmanlı Devleti'nin çok güçsüz olduğu şu zamanda büyük devletlere karşı koyamayacağını iddia ediyorlar ve bu sebeple savaşı intihar olarak kabul ediyorlardı. Onlar İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinin verecekleri kararın kendileri için en büyük nimet olacağına da inanmış durumda idiler. İstanbul'da bulunan İngiliz temsilciler de bu gazeteleri bu tür yayınlar konusunda teşvik ediyorlardı. Aynı politikayı İzmir'de bulunan Yunan generaller de yapıyorlar burada çıkan gazetelerde Türkleri sükûnete ve teslim olmaya davet ediyorlardı.

III. Basın İle İlgili Önemli Gelişmeler

A. Anadolu Ajansı'nın Kurulması

Millî Mücadele hareketini desteklemek, Türk milletinin isteklerini, cephelerdeki gelişmeleri doğru ve düzenli olarak halka duyurmak, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini bütün dünya kamuoyu ile paylaşmak ve tanıtılabilmek amacıyla bir ajansa ihtiyaç duyuluyordu. Yabancı ajanslar savaşın gelişimini yeterli şekilde işleyemiyorlar, hatta bunlar kamuoyunu bilerek yanlış biçimde yönlendiriyorlardı.

Anadolu Ajansı'nın kurulması fikri ilk olarak İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya gelen Halide Edip (Adıvar) ve Yunus Nadi (Abalıoğlu) tarafından ortaya atılmıştı. Ankara'ya geldiklerinde Halide Edip, konuyu Mustafa Kemal'e teklif etmiş ve halkın Anadolu Hareketi hakkında yeteri kadar bilgilendirilmediğini söylemiştir. Bu boşluğu ve ihtiyacı doldurmayı Mustafa Kemal Paşa da benimsemiştir. İşte bu şartlar altında Anadolu ajansı kurulmuş ve 13 Nisan 1920'de çalışmalarına başlamıştır.

Anadolu Ajansı, Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyecek, millî birliği tehlikeye düşürecek iç ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, millî kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri, Büyük Millet Meclisi'nin kararlarını günü gününe halka ulaştırmak suretiyle, hükûmet ile halk arasında bağlantıyı sağlayarak önemli bir rol oynamıştır.

Basın ile ilgili bu gelişmeler yeni bir çalışma birimine ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştı. Bu amaçla “Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Anadolu Ajansı da bu müdürlüğe bağlanmıştır. Müdürlük dış dünyaya karşı Millî Mücadeleyi tanıtmayı, bu mücadelenin haklılığını göstermeyi, tüm milleti millî mücadele doğrultusunda bilinçlendirmeyi amaçlamıştı. Yabancı basın devamlı izlenmiş, yeni gazeteler, kitaplar, broşürler çıkartılarak millî mücadelenin halka mal edilmesine çaba gösterilmiştir.

B. Resmî Gazete’nin Çıkarılması

Batıda XVII. yüzyıl başından itibaren yayınlanmaya başlayan ve halkı iç ve dış olaylar hakkında zamanında ve doğru bir şekilde bilgilendirmek amacıyla hazırlanan gazeteler, Osmanlı Devleti’nde ancak XIX. yüzyılda yayınlanabilmiştir. Osmanlı Devleti’nde ilk resmî gazete, Takvim-i Vekayi adı altında 11 Kasım 1831’de çıkarılmıştır. Tüm devlet örgütlerine, askerlere, taşra eşrafına ve elçiliklere dağıtılan gazetede hükûmetin resmî tebliğlerinin yanında iç ve dış olaylara dair haberler de yer almıştır. Gazete zaman zaman açılıp kapanarak 4 Kasım 1922’ye değin varlığını sürdürmüştür.

Kurtuluş savaşı başladıktan ve TBMM açılarak yeni bir Türk Devleti kurulduktan sonra devletin yaptığı işleri göstermek ve ilan etmek için resmî bir gazeteye ihtiyaç duyulmuştur. 7 Ekim 1920’de Ceride-i Resmîye adıyla bir gazetenin çıkarılması kararlaştırılmış, 7 Şubat 1921’de ise ilk sayısı yayınlanmıştır. TBMM hükûmetinin Resmî Gazetesi olarak haftada bir kez çıkarılan bu yayın organı TBMM hükûmetinin yaptığı atamaları, genelgeleri ve yasaları yayınlıyordu. 10 Eylül 1923’te Resmî Ceride ismini alan gazete, Cumhuriyetin ilanından sonra Resmî Gazete adıyla çıkmıştır. Resmî Gazete’nin devlet yaşantımızda o gün olduğu gibi, bugün de önemli bir yeri vardır.